

gyar és a német nyelv frazeológiája – kontrasztív vizsgálat. 1995-ben habilitált, habilitációs előadásának címe: Stand und Aufgaben der germanistischen Phraseologieforschung. 1996-tól egyetemi tanár, főbb kutatási területei: kontrasztív leíró nyelvészet, frazeológia, lexikográfia.

1989-től vezette az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a Német Tanszékét, ezt követően a Germanisztikai Intézet megszervezésében is részt vett, ennek megalakulása után az ezen belül működő Német Nyelvészeti Tanszék vezetője volt 1996-ig. Ebben az időszakban és ezt követően is szorosan együttműködött különböző német szakmai intézményekkel és szervezetekkel, részt vett nemzetközi projektekben, számtalan konferencián. Az ELTE mellett a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen is oktatott. 2004-től kezdve a Károli Gáspár Református Egyetem Német Nyelv és Irodalom Tanszékén volt egyetemi tanár nyugdíjba vonulásáig.

Számtalan szótárt (elsődlegesen német–magyar, magyar–német viszonylatban) szerkesztett főszerkesztőként, ezek között találunk kézisztótárt, tanulószótárt, gyerekasztótárt is. A szótárakból generációk tanulták és tanulhatják meg felhasználóbarát módon és könnyedén a német nyelvet és annak rejtelmét. Oktatási és kutatási munkája elismeréseként 2008-ban Magyar Felsőoktatási Emlékplakettet kapott, 2015-ben a Magyar Germanisták Társasága Pro Germanistica Hungarica emlékéremmel tüntette ki.

Pályája során fontosnak tartotta a tehetséggondozást, 14 doktorandusz hallgatója volt, ezek közül nagy arányban szereztek doktori fokozatot és maradtak az egyetemi oktatói pályán.

És végezetül a legfontosabb: A család mindig támogató közeg volt számára, 2 gyermeke és 6 unokája töltötte ki és jelenleg is kitölti a mindennapjait.

A volt tanítványok és kollégák nevében kívánok még egyszer nagyon boldog születésnapot és jó egészséget!

KRISTON RENÁTA
Miskolci Egyetem

Hoffmann István 70 éves*

Kedves Pista! Még három hete sincs, hogy népes fővárosi csapat társaságában Debrecenben jártam, ahol még népesebb ünneplő közönség jelent meg az Egyetem egyik előadótermét zsúfolásig megtöltve. Az összegyűlt sereglet mind egyet akart: kezet rázni veled, hetvenedik születésnapod alkalmából, és jókívánságait személyesen átnyújtani neked. Előtte azonban meghallgathattuk Maticsák Sándor köszöntőjét és Ráczi Anita nagyon alapos és szívhez szóló pályaképét. Az utóbbi – Tóth Valéria társszerzőségével – immár el is olvasható annak az emlékkönyvnek az élén, amelyet a köszöntés napján hozzáférhetővé tettek az interneten, és egy elegánsan bekötött példányát át is adták neked az ilyenkor szokásos kellékek (virágcsokor és külön-különféle palackok) társaságában. Már a köszöntő tanulmányok ezer oldalt meghaladó terjedelme is jelzi, hogy sokak szerettek volna ilyen formában is tisztelni előtted, hiszen sokan éreztük annak a mulasztásunknak a sarkallását, hogy végre legyen egy Hoffmann-emlékkönyv is. Ugyanakkor az emlékkönyveknek és

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2023. június 28-i ülésén, Budapesten.

köszöntéseknek van egy olyan velejárója, hogy emlékeztetnek az idő folyására, és egyfajta útjelzőként is szolgálnak. Maticsák Sándor ugyan jelezte, hogy sokfajta időszámítás létezik, akár még a keresztény világ ünnepeit illetően is, de immár elérkezett a budapesti időszámítás szerinti évforduló is.

Amikor megkeresett a Magyar Nyelvtudományi Társaság megemlékezési bizottságának elnöke, hogy elvállalnám-e a budapesti laudációt, örömmel mondtam igent. Ugyanakkor az is világos volt, hogy a második körben már nem kell olyan részletességgel szólnom a pályakép minden eleméről, hanem követhetem az évek során kialakult gyakorlatot: megragadni a csomópontokat, és teret engedni a személyes hangnak.

Hoffmann István 1953-ban született Pápán, és bár debreceni polgár lett, nem felejtette el dunántúli kötődését. Névtanos pályáját is Tapolcafő helyneveiből irt dolgozatával kezdte: nemcsak összegyűjtötte, hanem rendszerezte, fel is dolgozta a település toponimáit. Mindkét munkaművelet fontos volt számára, hiszen a helynévgyűjtés is része a népnyelvi terepmunkának, melynek során szoros kapcsolatba kerülünk mind a tájjal, mind pedig a tájban élő emberekkel. Ez a szoros kapcsolat, a belőle sarjadó tapasztalatok jó esetben egy életen át elkísérik a kutatót, tiszteletre nevelnek a kulturális és nyelvi örökség iránt, de tudományosan is hasznosulnak, ha a nevek magyarázatára kerül a sor.

A múlt század hetvenes éveiben friss szelek fújdogáltak a magyar névkutatásban, különösen a helynevek körül, hiszen Végh József, Ördög Ferenc, Hajdú Mihály és mások irányításával országossá terebélyesedett az a mozgalom, amely célul tűzte ki először Magyarországot, majd a Kárpát-medence magyaralkta vidékei földrajzi neveinek összegyűjtését és módszeres kiadását. Ezzel együtt azonban terítékre kerültek nemcsak a gyűjtés módszertani kérdései, hanem az egységes névelemzés problémái is. Amikor tehát tanáraink ösztönzésére és szervezésében az egyetemi és főiskolai magyar nyelvészeti tanszékek diákjai és diákkörei felvették egymással a kapcsolatot, bőven volt miről eszmét cserélni. Jó szívvel emlékszem vissza azokra az időkre, amikor Hajdú Mihály tanár úr vezetésével Debrecenbe utaztunk, és mindenki beszámolt arról, hogy milyen névtani vagy népnyelvi kutatással foglalkozik, milyen tudományos problémákkal birkózik. Meglepő volt számomra, hogy milyen hamar megtaláltuk a közös hangot, a szerzett tapasztalatokat pedig a további munka során – pl. szakdolgozatírásban, OTDK-pályamunkák elkészítésében – gyorsan hasznosítani tudtuk.

Itt ismerkedtem meg Hoffmann Pistával is, aki felsőbb éves lévén már egy lépéssel előttem járt. Barátságunk azóta is tart, és nemcsak szakmailag, hanem emberileg is megmaradtunk a közös hullámhosszon. Jó arra is visszagondolni, hogy később, tanszékvezetőként is arra törekedtünk, hogy az általunk irányított közösségek folyamatos baráti viszonyban legyenek, és szükség szerint támogassák egymás munkáját. Erre részben a kisebb-nagyobb rendszerességgel sorra kerülő névtani konferenciák adtak alkalmat, részben a már hagyományossá vált síkfőkúti találkozók, ahol kötetlen formában, mégis nagyon hatékonyan vehettük számba egymás eredményeit. Itt nemcsak Debrecen–Budapest diskurzusok folynak, hanem egyre több felsőoktatási intézmény és kutatóhely névtanosai, történészei, régészei boncolgatják a magyar múlt, a magyar helynévadás rejtelmeit.

A síkfőkúti találkozók kiváló csapatépítő alkalmak is voltak, mindenekelőtt természetesen a debreceni magyar nyelvészeti tanszék számára, ahol az évek során egyre ütőképebb gárda alakult ki, először kisebb, majd egyre nagyobb projektek számára. Ezek összekötő eleme a történeti helynévkutatás volt, amely egy idő után ismét megtalálta a kapcsolatot a szinkrón névgyűjtéssel is. Hoffmann István érdeme, hogy nagyon tudatosan

egy fő csapásirányra koncentrálni szervezte meg a tanszékét, amely nemcsak több kitüntető címet nyert el, hanem az Akadémia támogatását is, azzal, hogy MTA–DE akadémiai kutatócsoportra adott felhatalmazást és anyagi forrásokat.

A Hoffmann-féle debreceni helynévtörténeti iskola nevéhez számos szép eredmény kapcsolódik. Ezekből kiemelésre kívánkozik A Magyar Névarchívum Kiadványai sorozat, a Helynévtörténeti Tanulmányok évkönyv vagy a Korai magyar helynévszótár (szerk. Hoffmann 2005). Példamutató az a szervezethez is, amellyel a tanszék és a kutatócsoport könyveit, monográfiáit (pl. PhD- és MTA-doktori disszertációit, habilitációs értekezéseit) rendre megjelentetik, igényes tartalommal és csinos külsővel.

Ha már csak ezeket a fórumokat működtetnék a debreceni kollégák, akkor is meg lenne a következő évtizedekre vállalt feladatkvóta, és Hoffmann István is hátradőlhetne a karosszékben, mondván: a gépezet működik, a tanítványok is tudják a dolgukat, a jövő biztosítva van. Pista azonban – épp a kiváló csapatára támaszkodva – még nagyobb tervet kovácsolt: olyan adatbázist kell létrehozni, amely befogadja a Kárpát-medence magyar helynévanyagát, legyen az szinkrón vagy diakrón forrásból származó. Így született meg a Magyar Nemzeti Helynévtár mint névtani informatikai rendszer, illetve a Magyar Nemzeti Helynévtár Program, amely koncepcióban, szervezeti és financiálisan keretezi az egész monumentális vállalkozást. Ennek kulcsa az, hogy ünnepeltünk – támaszkodva friss akadémiai levelező tagságára is – valóban nemzeti szintre emelte a helynévgyűjtést, és egy olyan tervvel állt elő, amellyel nemcsak az Akadémia elnökének támogatását nyerte el, hanem más tudományok képviselőivel szövetkezve multidiszciplinárisra tette a vállalkozást. Ha sikerül a nagy tervet végrehajtani, akkor számos kutatóhely és felsőoktatási intézmény közreműködésével egy évtized alatt összegyűlik a Kárpát-medence magyar lakta területeinek helynévanyaga, és mindenki számára hozzáférhetővé válik, legyen az nyelvész, régész, történész, néprajzos, földrajzos vagy laikus érdeklődő. A *nemzeti* jelző tehát nemcsak a kutatók, hanem a felhasználók oldaláról is tartalommal telik meg.

Az előzőekben Hoffmann Istvánt mint kiváló vezetőt és szervezőt mutattam be. Ez a tulajdonsága összefüggésben van vonzó személyiségével, amely mindig derűs, barátságos, mondhatni emberszabású, de nyilván nem mulasztja el a kiadott feladatok számonkérését sem. A hatékonyság azonban nem működhetne kellőképpen, ha maga nem járna elől jó példával. Közismert legendás munkabírása, amely nemcsak a szervezésben merül ki, hanem kiváló tanulmányok, könyvek írásában is megmutatkozik. 1993-ban megjelent kandidátusi értekezése még nem volt vaskos könyv, mégis a magyar névtudomány egyik legsűrűbben hivatkozott alkotásává vált; a címe: Helynevek nyelvi elemzése. (Mivel az első kiadás már szinte hozzáférhetetlen, a Tinta Kiadó 2007-ben újra megjelentette.) Ebben a műben sikerült funkcionális szemléleten alapuló koherens rendszert kidolgozni, amely mind a szinkrón, mind a diakrón vizsgálatokban jól használható, sőt a szemelynevek rendszertörténeti megközelítésében is számos szempontokat nyújt. – A következő tudományos fokozatszerzési szakaszban ismét a rendszeres feldolgozás igényével állt elő: akadémiai doktori értekezésében az egyik kiemelt nyelvelmélünknek, a Tihanyi alapítólevélnek a monografikus feldolgozására vállalkozott (A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás, 2010). Bárczi Géza általános nyelvtörténeti munkájához képest (A Tihanyi apátság alapítólevele mint nyelvi emlék, 1951) egy célzottan onomasztikai megközelítést választott, ezen belül is a nyelvelmélék zömét kitevő helynevek analitikus és összegző, azaz névrendszertani bemutatását. Már ebben a monográfiájában is példát

mutatott arra, hogy milyen komplex módszereket kíván meg az etimológián túlmutató (de arra is támaszkodó) helynévrekonstruáció.

A széles körű tapasztalatokra, nagy névállományra, kiérlelt módszertanra épülő monografikus igény jelenik meg abban az összegzésben is, amelyet közvetlen munkatársai-val, Tóth Valériával és Rácz Anitával írtak, Régi magyar helynévadás. A korai ómagyar kor helynevei mint a magyar nyelvtörténet forrásai címmel (2018). Ennek tömörített, angol nyelvű változata (History of Hungarian Toponyms) már 2017-ben elkészült, hogy megjelenhessék a Debrecenben megrendezett nemzetközi névtani kongresszusra (ICOS), és öregbítse a magyar névtudomány egyre erősödő hírnevét.

Hoffmann István sikereit folyamatosan nyomon követve, jó érzéssel tölt el, hogy személyében ismét van névtanos akadémikusunk, aki megbecsüléssel és innovatívan viszonyul nagy elődjeinek, Pais Dezsőnek, Bárczi Gézának, Melich Jánosnak, Kniezsa Istvánnak, Kiss Lajosnak, Benkő Lorándnak és másoknak teljesítményéhez, és soha nem tudta elfogadni azokat a véleményeket, amelyek megkérdőjelezték a névtan tudományos státusát és társadalmi hasznosságát. Ezt a hozzáállását nemcsak látványos egyéni és kutatócsoporti munkával támogatja meg, hanem nyílt, élénk vitastílusával is. Pista tud hevesen vitatkozni, de távol áll tőle minden személyeskedés vagy sértő szándék. Szenvedélyével magával ragadja a fiatalokat is, akik szívesen hallgatják és követik. Ilyenkor elgondolodom, hogy milyen kár lenne, ha nyugdíjba menne, miközben talán már az ilyenkor kirendelt „sétálóidőt” is letöltötte. Látva azonban a tudományos aktivitását, a Magyar Nemzeti Helynévtár munkálataiban való intenzív részvételét, a nyugdíjas státus inkább csak virtuálisan jelenik meg nála. Mégis arra ösztönözném, hogy töltsön egyre több időt szerető családjá egyre bővülő körében.

Kedves Pista! Kívánom, hogy a Sors tartson meg erőben és egészségben; őrizd meg azt a kedves, őszinte, sallangoktól és hiúságtól mentes természetedet, jó humorodat, amellyel már fiatal korodban is sok barátot és követőt szerezted. Isten éltesse!

Hivatkozott irodalom

- BÁRCZI GÉZA 1951. *A Tihanyi apátság alapítólevele mint nyelvi emlék*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN 1993. *Helynevek nyelvi elemzése*. Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszéke, Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN 2010. *A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- HOFFMANN, ISTVÁN – RÁ CZ, ANITA – TÓTH, VALÉRIA 2017. *History of Hungarian Toponyms*. Buske.
- HOFFMANN ISTVÁN – RÁ CZ ANITA – TÓTH VALÉRIA 2018. *Régi magyar helynévadás*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN szerk. 2005. *Korai magyar helynévszótár. 1000–1350. I. Abaúj–Csongád vármegye*. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Debrecen.
- KIS TAMÁS – RÁ CZ ANITA – RESZEGI KATALIN – TÓTH VALÉRIA szerk. 2023. *Köszöntő könyv Hoffmann István 70. születésnapjára. Magyar Nyelvjárások* 61.
- RÁ CZ ANITA – TÓTH VALÉRIA 2023. Hoffmann István hetvenéves. In: KISS–RÁ CZ–RESZEGI–TÓTH szerk. 2023. 9–18.

JUHÁSZ DEZSŐ
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem